

086559498

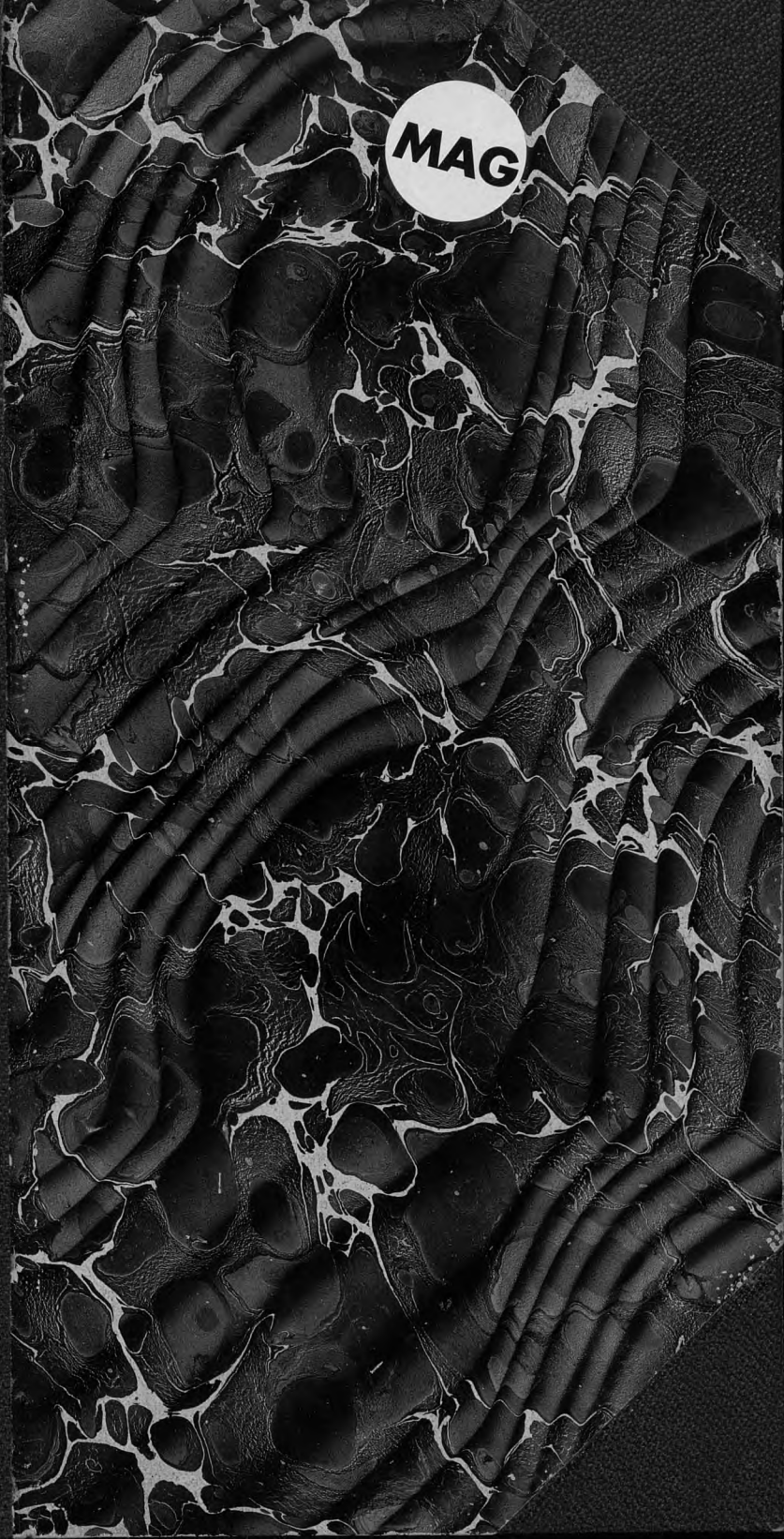
101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

09 269 Ga

MAG

RHB

09.269 ga 23 f

MAG

ex. 2

CHRISTIAN GAD

FRA BETHESDAS FØRSTE DAGE

KIRKELIG FORENING FOR INDRE MISSION
I KØBENHAVN

FRA BETHESDAS FØRSTE
DAGE

CHRISTIAN GAD

FRA BETHESDAS FØRSTE
DAGE

I ANLEDNING AF
BETHESDAS 50 AARS JUBILÆUM
1882—1932

KIRKELIG FORENING FOR INDRE MISSION
I KØBENHAVN

I HOVEDKOMMISSION HOS O. LOHSE

MCMXXXII

— 2/11

09.276

Ga 23

f

DUPLEX-TRYKKERIET (HANSEN & SICK)

2082

INDHOLD

FRA BETHESDAS FØRSTE DAGE

9. Tiden forud.
11. Omkring 1880.
13. Samfundsliv.
15. Det første Menighedssamfund.
19. Missions-Lokaler.
22. Bethesda rejses.
25. Huset indvies.
28. De unges Indtog
30. Andre Møder.
33. Et Par tro Tjenere.
35. Børnenes Indtog.
36. De første Søndagsskoler.
40. Begejstring for S. S.
42. Forklaringsmøder.
45. Søndagsskole-Ansigter.
47. Professoren som Missionsven.

DEN EVANGELISKE ALLIANCE 1884

53. Forberedelser.
 56. Mødet aabnes.
 58. Fremragende Gæster.
 62. I Roskilde.
 66. Udbyttet.
-
68. Slutning.

FRA BETHESDAS FØRSTE
DAGE

Hvem kender ikke Bethesda? Indre Mis-
sions faste Borg i København! Fra dette
store Missionshus med den skønne Fest-
sal, der rummer et Par Tusind Mennesker, naar
den er stoppet, og de to mindre Sale med deres
Sidelokaler, er der nu i 50 Aar udgaaet »levende
Vandstrømme«, ikke blot ud over Hovedstaden,
men over hele Landet. Selv de, som aldrig har
gæstet Huset, er vant til at høre eller læse om
store og betydningsfulde kirkelige Møder, som af-
holdes der.

Endogsaa en Mand som *V. Hørup* har aflagt et
ufrivilligt Vidnesbyrd derom. Ved et offentligt
Møde i 1896 angaaende en Politiskandale rasede
han mod »Aanden fra Bethesda«.

Paa de følgende Blade skal gives nogle Ung-
domsminder fra 1882 til 1885.

*

TIDEN FORUD

Man hører undertiden Folk tale om københavnsk
Kirkeliv, som om alt godt nyt først brød frem med
den »københavnske Kirkesag«, — altsaa ved Halv-
femsernes Begyndelse.

Dette er historisk urigtigt. I Kirkesagens 25
Aars-Festskrift (1890—1915) har Stiftsprovst *H.*

Ussing skrevet en lærerig Indledning: »Hvad der gik forud«. Her gør han Ret og Skel mellem Fortid og Nutid og siger bl. a.: »Naar begejstrede Venner af Kirkesagen undertiden taler, som om alt var Mørke og aandelig Død i København, før dette Arbejde toges op, gør de Kirkesagen en daarlig Tjeneste. Vi er gaaet ind i vore Forgængeres Arbejde og har bygget paa, hvad de har vundet; vi glemmer da heller ikke i Utaknemlighed, hvad der gik forud. I Tredserne i forrige Aarhundrede var Vartov og St. Johanneskirken, Holmens Kirke og flere andre Kirker Udgangspunkter for en levende Forkyndelse, der samlede store Skarer og havde Magt i Tiden. En yngre Kreds af nidkære og dygtige Prædikanter sluttede sig til. Samtidig var Københavns *Indre Mission* stiftet (1865), og snart kunde man i fremspirende Søndagsskoler og andet Ungdomsarbejde, i Redningsarbejdet, i de første Menighedsforeninger og den begyndende kirkelige Fattigpleje se Tegn paa, at det levende Ord havde vakt en ny aktiv Aand i mindre Kredse, saa ogsaa Lægfolk begyndte at arbejde for Guds Rige.«

Her har vi den historiske Sandhed. Hin Septemberdag i 1882, da Missionshuset *Bethesda* blev indviet, var — foruden en Del særlig indbudte — en stor Skare af *arbejdende Lægfolk* samlet i Festsalen. Det er nu 50 Aar siden! De fleste er nu hjemme hos Gud. Vi, der er tilbage, er forlængst gamle og graa. Men vi hilser hverandre fjern og nær med Sangens Ord:

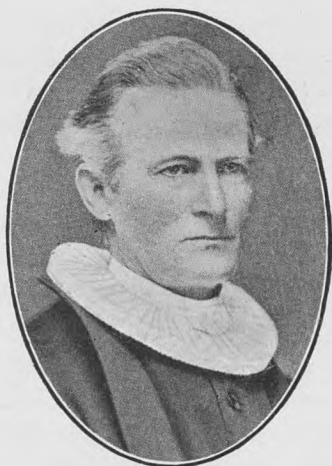
Men hvad vi elsked i Ungdommens Aar,
bliver vi tro til det sidste.

*

I vore Dage gør man sig vanskeligt nogen Forestilling om, hvilket Fremskridt det betød for Guds Riges Arbejde i København, da dette Hus i 1881—82 rejste sine røde Mure med den velbekendte brede, dobbelte Stentrappe ved den aabne Plads i Rømersgade. Pludselig kom der ny Fart i Tingene. Derinde i de rummelige Sale kunde man da røre sig. En Fredag Aften i den første Vinter strømmede en Masse Søndagsskolefolk efter endt »Forklaringsmøde« ud gennem Forhallen. Jeg husker et Udbrud af en Præst: »Det er egentlig aldeles ubegribeligt, at man lige indtil nu har kunnet undvære Bethesda!«

Ja, det var sandt. Det havde knebet. København var dengang en By paa c. 300,000 Indbyggere, og bar dengang med en vis Ret det velklingende Navn: »Hovedstaden med de fulde Kirker«. Vi, som dengang var unge, var naturligvis helt stolte deraf — især overfor Udlændinge. Alle Gudstjenester var naturligvis ikke lige stærkt besøgt, saa lidt som den Dag i Dag. Det kom jo an paa, hvilken Præst, der stod paa Prædikestolen. Men med berettiget Glæde kunde vi da pege paa Vor Frue Kirke (Jakob Paulli), Helligaands (Skat Rørdam), Trinitatis (G. Schepelern), Garnisons (V. Schousboe), Vartov (C. I. Brandt), St. Matthæus (H. Stein), St. Johannes (Vilhelm Larsen), St. Jakob (P. Krag). Allevegne var der stopfuldt, naar disse Mænd prædikede. Tildels vel ogsaa i St. Paul (Christen Møller), St. Stefan (R. Volf), Vor Frelzers (H. M. Fenger) og Citadellet (J. Kok). Saaledes altsaa

i Begyndelsen af Firserne. Ingen af os havde dengang noget Begreb om, at det i Virkeligheden var en i høj Grad troskyldig Glæde, der hvilede paa en storstilet Tankeløshed. Netop i de Aar var Byen jo ved at vokse sin Kæmpevækst: en *For-*

R. Frimodt.

dobling af Folketallet fra 1870 til 1890. Men næsten ingen tænkte paa at skaffe nye Kirker. *Frimodt* var nylig død; han og hans Venner havde rejst St. Stefan (1874) og St. Jakob (1878). Gamle Biskop *Martensen* sad trygt i sit Studerekammer og havde som bekendt ingen Uro i sin Sjæl paa dette Punkt. Mere vaagen var den altid ivrige og praktiske Stiftsprovst C. *Rothe*. Han var Sjælen i de to Komiteer, som havde fuldført St. Paul (1877) og St. Matthæus (1880). Nu saa det virkelig ud til,

at næsten alle havde lagt sig til at sove. Der skulde et kraftigt Vækker-Raab til for at faa os vaagne — i 1886 ved det berømte Bethesdamøde (Pastor Joh. Møller fra Odense). Kirkerne kunde sagtens være fulde dengang, naar der var saa faa (kun 14) til de mange Mennesker. Og dog var dette Kirkebesøg noget, der prægede København og forbavsede fremmede. Kom man dengang til Berlin eller Hamborg, saa der anderledes tomt ud.

*

SAMFUNDSLIV

I Kirkerne stod det altsaa nogenlunde godt til. Men nu i *Menighedshusene*? — De eksisterede slet ikke! I vore Dage kan man jo aldeles ikke tænke sig en københavnsk Kirke uden Menighedslokaler: i en Krypt eller Sidefløj eller andensteds. Men i Firserne kunde man meget vel undvære dem. Det første blev indviet af Banebryderen G. Schepelern i 1893: Trinitatis Menighedshus i Kanikestræde Nr. 8.

Men hvor samlede da alle de ivrige Præster deres troende Venner til Samvær og Samarbejde? Det ærligste Svar er nok dette: De samlede dem slet ikke! — Selv ved St. Johanneskirken, hvor Troslivet ellers havde rørt sig saa stærkt i *Frimodts Tid* (1861—79), fandtes der ikke noget Menighedssamfund. Man kendte hverandre fra Kirken, var paa Nik med hverandre; nogle fandt sammen privat, eller naar Frimodt kaldte dem til at

hjælpe med et og andet. Men det var det hele! Og godt var det — i en vis Forstand! Thi *dersom* Fr. havde forsøgt sig ogsaa som »Samfundsmand« foruden at være den store Prædikant, den ivrige Sjælesørger samt Kirkebyggeren og Formand for Indre Mission, da var hans Helbred sikkert blevet knækket længe før Tiden. Det var endda et Under, at vi fik Lov at beholde ham til hans 50de Aar. Flere Gange spyttede han Blod og maatte rejse sydpaa for at vinde Kræfter igen. — Mon det forøvrigt havde ligget for hans Natur at danne Samfund og ordne et Menighedsarbejde? Jeg tror det ikke! Selv skrev han jo engang til en Ven: »Jeg erkender, at jeg mangler Blik for Organisation; det overlader jeg helst til andre.«

Men med Glæde saa han paa, at andre tog fat. I November 1875 stiftede en Del ældre kristne Lægsmænd »*Kristelig Broderforening*« med det Formaal at styrke det kristne Samfundsliv og sætte kristelige Kærlighedsgerninger i Værk. Det begyndte med 50 Medlemmer, som samledes hver Onsdag i Missionens Lokale paa Østergade for at læse Guds Ord og samtale om, hvad der hører Guds Rige til. En Aften om Maaneden holdtes der »*Familiesammenkomst*«, hvor Koner og Børn toges med. Sikker har vi her det *første* maalbevidste Forsøg paa at fremkalde det »*Samfundsliv*«, som saa længe havde været kendt ude paa Landet i Indre Missions Kredse, men som i Hovedstaden ikke havde eksisteret i over 100 Aar, siden Pietismens »*gudelige Forsamlinger*« enten var ophørt eller var gaaet op i »*Brødremenigheden*« (Herrnhuternes) Forsamlinger i Salen i Stormgade, — dér, hvor Rester-

ne af det foregaaende Aarhundredes betydelige Vækkelse overvintrede under Rationalismens Kuldeperiode.

— »Kristelig Broderforening«, som senere (1881) fik Pastor *Jul. Steen* til Formand, bestod i c. 20 Aar som et godt aandeligt Hjemsted for mange. I 1896 blev den opløst, fordi dens Medlemmer efterhaanden havde sluttet sig til de mange nye Menighedssamfund. Dens Medlemmer havde i Aarenes Løb udrettet en Del godt ved at støtte Indre Mission og navnlig Børnehjemmet »Godt-haab«.

*

DET FØRSTE MENIGHEDSSAMFUND

Tilbage til Tiden før 1882! — Blandt Præsterne var der dog en enlig Svale, der bebudede Foraar med Hensyn til Samfundsliv: Trinitatis-Præsten *G. Schepelern*. Ogsaa her var han — som paa flere andre Punkter en ufortrøden og dygtig Banebryder. Han indsaa klart, at aldrig kan en Præst faa sit Sogn ordentlig opdyrket, hvis man ikke har en Stab af Lægfolk til at hjælpe sig; en Flok Hjælpere, der har Kendskab og Tillid til hverandre. Men til lige havde han en klar og bibelsk Forstaaelse af, at Kristendommen er en *samfundsstiftende Magt*. I en Artikel om »Menighedsforeninger« (se Ugebladet »Fra Bethesda« 1886 S. 321) udvikler han, at den offentlige Gudstjeneste er ikke nok; der maa dannes et *udvortes Samfund*, for at de troende kan »komme i personlig Forbindelse med

hverandre«. Det er ikke nok, at man kender hver- andres Ansigter fra Kirken. Nej, et personligt Samkvem maa til; et *virkeligt Samliv*. Noget saa- dant hører med til et sundt og kraftigt Menigheds- liv; det er kun en ligefrem Tilfredsstillelse af en Trang, der ligger i ethvert troende Menneskes Hjerte, — en Trang, »som man hidtil saa godt som ganske har overladt til *Sekterne* at tilfredsstille«. Dog — det maa hverken blive en Foredragsfor- ening med tilhørende selskabeligt Præg eller en Konventikel, hvor man fristes til i Hovmod og Dømmesyge at anse sig selv for de rette og egent- lige Kristne. Som Værn mod disse to Farer tilraa- des det at tage kraftig fat i Sognet som den natur- lige Arbejdsmark, blandt fattige, syge, forladte, eller i Søndagsskolegerningen.

Saa vidt denne Artikel af 1886. Pastor Schepe- lern talte her ud af rig Erfaring. Allerede 10 Aar før havde han, 37 Aar gl., stiftet *Menighedsfor- eningen af 1876* ud fra disse Principper. Selv om han ikke gav den Navn efter sit Sogn, — formo- dentlig fordi Foreningen fik Medlemmer fra alle Kanter af Byen — viste han sig dog her at være langt forud for sin Tid i flere Henseender. Dels sigtede han klart paa *Sognet* som den foreliggende Arbejdsmark — NB. paa et Tidspunkt, da alle Sognegrænser faktisk var nedrevne i den kirkelige Bevidsthed. Dels var han den første Præst, der imødekom troende Menneskers iboende *Samfunds- trang*. Begge Dele skyldes sikkert for en stor Del, at han havde begyndt sin Præstegerning paa Lan- det i en *levende* Egn som Kapellan i Kirkehelsinge, ikke langt fra Vilh. Beck i Ørlev (1864—69).

Kritiske Læsere af Pastor Schepelerns Artikel vil snart opdage, at han ikke omtaler Samfundets missionerende Opgave. Hverken indadtil; i en Menighedsforening *kan* uomvendte Mennesker jo nok slippe ind. Eller udadtil i Sognet. Kun Børne-

G. Schepelern.

ne nævnes (Søndagsskolen); slet ikke de voksne; de mange vantro Hjem, som Menigheden bør føle sig forpligtet overfor. Jeg skal ikke fordybe mig heri. Heller ikke i det nærliggende Spørgsmaal, om en Menighedsforening af den Type, som dér blev skabt, alligevel ikke let kan udvikle sig til en »Foredragsforening med selskabeligt Præg«. Sikkert er der Grund til at have mere Tiltro til vor Tids »Menighedssamfund« i København. Disse er jo af

en noget anden Type — som bekendt. Men ogsaa de er jo sikkert endnu saare langt fra det fuldkomne.

Den, der skriver dette, har selv været Medlem af denne Menighedsforening fra mit 18. til 20. Aar. Man samledes en Gang maanedlig — i »Arbejdsforeningen«s smukke Festsal ved Nørrevold. Først fik vi et dygtigt Foredrag (bibelsk eller kirkehistorisk) af Schepelern eller en anden Præst. Dernæst fulgte en Tepasve med hyggelig Passiar eller alvorlig Samtale. Senere fik vi Meddelelser om Arbejdet i Sognet og tilsidst Slutningsandagt. Ved disse Møder gjorde man mange gode Bekendtskaber; dér sluttede jeg Venskab bl. a. med en Læge mand, hvem jeg i al Evighed vil skylde Tak for det allerbedste. Men ogsaa overfor Georg Schepelern føler jeg en ærbødig Taknemlighed. Derfor vil jeg gerne gøre mit til, at den nuværende Slægt kan paaskønne, hvad københavnsk Kirkeliv skylder denne Mand. I sine senere Aar havde han svært ved at forstaa det Grundsyn, efter hvilket Københavns Kirkesag blev ført sejrrigt frem af yngre Mænd. Han gik ofte imod dem. Men derover maa det ikke glemmes, at han i sine yngre Aar i en sjælden Grad var en Initiativernes Mand. Han var den første, der samlede sine tidligere (kvindelige) Konfirmander — længe før nogen havde nogen Tanke om K. F. U. K. Han fandt paa at aabne Kirken hver Morgen for en kort Morgenandagt. Han oprettede den første Sogne-Sygepleje med den dronninglignende Diakonisse *Ida Henckell* som Leder. Ham var det, der først inddelte sit Sogn i en Masse (vistnok ca. 50) smaa Distrik-

ter og satte en Hærskare af Lægfolk i Gang med kirkelig Fattigpleje. Han — og ingen anden — skal beholde Æren for alt dette. Og hvorfor lykkedes dette Sognearbejde for ham? Fordi han havde sin Menighedsforening i Ryggen. Ære være hans Minde!

*

MISSIONS-LOKALER

Men nu de andre Præster? Ja, selv om de slet ikke eller først senere fik dannet Samfund (P. Krag var Nr. 2 i Rækken, Novbr. 1883), laa de naturligvis ikke paa den lade Side. De stærkt voksende Sogne stillede store Krav til deres Arbejds-kraft; men mange af de yngre præstereede alligevel Ekstraarbejde, f. Eks. ved at tale ved Indre Mis-sions Møder i dens forskellige Lokaler og ved at holde Bibellæsninger i deres Sogne. Til disse sidste var det dengang let at opnaa Tilladelse til at benytte Kommuneskolernes Gymnastiksale eller endog et Par Klasseværelser. I Nørre Allés Skole holdt f. Eks. Pastor Rindom Bibellæsninger, andre i Suhmsgade og Sølvgade o. s. v. Hyggeligt var der ikke; ingen Rygstød paa Bænken!

Men iøvrigt var Missions-Lokalerne ofte ret vidunderlige. Man lejede sig frem, men fik jævnlig Opsigelse. Et af de første Lokaler var nok i *Borgergade 69*; men Husværten blev ked af det Rend, sagde Stop og satte Bænkene paa Loftet. Her havde et lille »Soldater-Samfund« været til Huse: et Værelse, der hver Dag var aabent, med

2*

Aviser, Tidsskrifter og en lille Bogsamling. Det var i 1866; det første Forsøg paa Soldatermission. Det omdannedes til det saakaldte »Brodersamfund«, som ogsaa smuldrede bort. I 1874, da den siden saa bekendte Søndagsskolemand *P. Blomberg* var bleven husvild med sit allerførste Forsøg paa at holde Børnegudstjeneste, fordi Børneflokket var bleven for stor til hans private Hjem paa Nørrebro og senere forjaget fra Jagtvejens Asyl, klagede han sin Nød for Pastor Frimodt. Et Par Dage efter kom denne syngende ind i hans Stue: »Stenen er væltet fra, min Bror; jeg har skaffet Plads! Gaa over til Baron Løvenskjold paa Kirstinedal og sig, at De er den Mand, jeg har anbefalet; saa faar De den gamle Skænkestue til at samle Børnene i.« Da Blomberg spurgte: »Er der Bænke?« svarede Frimodt: »Lad Ungerne sidde paa Gulvet. Duer det noget, hvad De har at sige, bliver de nok siddende. Vi har nogle Bænke paa Loftet i Borgergade; kan De faa dem herud, saa brug dem.«

Samme Frimodt havde i 1863—66 holdt egentlige Møder i *Lygtevejskroens Sal* sammen med Pastor Rindom, hvortil der valfartedes af troende Mennesker helt ude fra Amager.

Da nu Indre Mission — efter flere Aars Stilstand — tog fat igen med Kraft i 1875, væsentlig efter Tilskyndelse af Præsterne R. Volf og H. Stein, gik Frimodt med til at leje Salen paa *Østergade 38, 1. o. G.* for 1400 Kr. aarlig. En høj Pris for en lavloftet Sal langt inde i en skummel Baggaard. I syv Aar maatte man nøjes med dette Lokale, som saa ofte er blevet beskrevet. Her holdt Pastor Christen Møller sin Børnegudstjeneste for

Drenge fra de højere Skoler. Her samlede man hver Søndag Aften »Tjenestepiger«; dengang tog de til Takke baade med Navnet og Lokalet! Tirsdag Aften sad Pastor Schousboe her midt i Kredsen af »Unge Mænds Forening«, som K. F. U. M. dengang kaldtes. Onsdag Aften var forbeholdt »Kristelig Broderforening«, og Fredag Aften vrimlede Søndagsskolefolkene ind til deres Forklaringsmøde. Luften var lummer og Pladsen kneben, men der var Liv og Arbejdslyst. Samtidig havde Missionen et Par Lokaler i *Jæggergade 10* og *Allersgade 15* — til forskelligt Brug. Det første Sted mødte Fabrikspigerne saa talrigt, at man nødtes til at rive en Væg ned.

Alt dette var jo baade kummerligt og besværligt. At faa Folk af den bedrestillede Klasse til at møde var utænkeligt. Og skulde der slaas et større Slag, maatte man i dyre Domme leje Danselokaler, Koncertsale el. lign. I 1877 talte Santalmissionæren H. P. Børresen i Byens fineste Musiklokale, Casinos store Sal. I Oktober 1879 forlagde Vilh. Beck med sine Missionærer Scenen til Hovedstaden. Jeg ser ham sidde paa Tribunen i »Arbejderforeningen«s Sal, mens Lægprædikanten Peder Larsen fra Abildøre talte djærvt om Engelen, der vakte Apostelen Peter i Fængslet, og fortalte os, at »vi simple Missionærer fra Landet er kommen herind for at give jer fine Københavnerne et ordentligt Puf i Siden«. Den næste Aften tog de til Takke med en uhyggelig Sal paa Christianshavn i Søkvæsthuset. — Men som de kunde syngel »Kom I kære, kom at se; Jesus han annammer Syndere.« En af disse Missionærer, *Ole Christen-*

sen, blev for en Aarrække ansat i Hovedstaden og samlede mange Mennesker — f. Eks. i de Classenske Boligers Sal og (sammen med Pastor Jul. Steen) paa Frederiksholms Teglværk, hvor Muremester Vilh. Køhler indrømmede Missionen et Lokale.

Kort sagt: Man hjalp sig, som man kunde bedst. Men hos alle Sagens Venner sad der et dybt Suk i Hjerterne: Faar vi dog ikke snart vort eget Hus? En Central for hele Virksomheden! En Fæstning midt i Byen, hvorfra der kan gøres Udfald til alle Sider! Der var en stor Sandhed i Pastor Steins Ord: »I Øjeblikket har vi mere Brug for et saadant Hus end for en Kirke.«

Endelig — i 1882 — øjnede vi Maalet. Lokalet paa Østergade var fraflyttet. Den Sommer maatte Søndagsskolearbejderne fra hele Staden vandre langt ud paa Vesterbro til Salen i en Bygning med det kønne Navn »Enighedsværn«, — for at faa SøndagsTeksten udlagt af de dertil indrettede Præster.

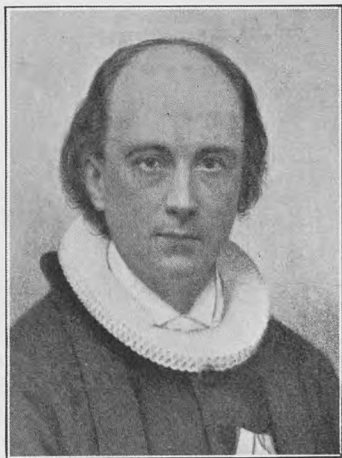
Stor var derfor Glæden, da vi den 1. Oktober kunde rykke ind i »Bethesda«.

*

BETHESDA REJSES

Allerede før Pastor *Frimodts* Død (Marts 1879) havde det ofte været paa Tale at rejse et stort Missionshus. Især ved en Sammenkomst med mange af Missionens Venner i Januar 1879 i Lokalet paa Østergade 38. Som Formand forelagde *Frimodt*

Planerne. Men han føjede til: »Men jeg mangler Frimodighed endnu; det er bestandig, som en Haand holder mig tilbage.« Intet Under! Han skulde jo hjem kun to Maaneder efter. Alle blev naturligvis enige om at tie og bie foreløbig.

Harald Stein.

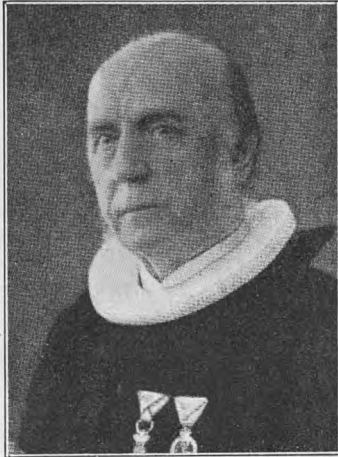
Men endnu samme Aar, efter at Pastor *Harald Stein* var bleven Formand og Bestyrelsen blevet stærkt udvidet, modtog man Efterretning om, at nogle energiske Lægfolk paa egen Haand havde taget Affære. Deres Navne fortjener at huskes: Vekselmægler *Aggersborg*, Civilingeniør *Berg*, Generalkonsul *Joh. Hansen*, Professor *Holmberg*, Ingeniørkaptajn *Keyper* og Enkefru *Schultz*. For c. 60,000 Kr. købte de Byggegrunden ved Rømersgade og tilbød den til Missionsbestyrelsen. En stor og udmærket beliggende Grund midt i det nye

Voldkvarter, som rejste sig netop i de Aar. Men nu kneb det med Modet. Vilde Sagens Venner være med til at rejse Byggesagen? Og vilde Menigheden saa følge Trop? — Der var ikke andet for end at spørge Vennerne. Den 9. April 1880 samlede Bestyrelsen c. 150 af de nærmeste. I Forvejen var der i al Stilhed tegnet 9000 Kr. Men nu skulde Hovedslaget slaas — i Brødremenighedens Sal i Stormgade. Der skal have hersket en underlig betagende Stemning ved dette Møde; det var, som man følte, at en Arv efter Frimodt nu skulde løftes. En Slægtning af mig var blandt de indbudte, en Mand med en god Skatteindtægt. Selvfølgelig havde han tænkt at tegne sig for et pænt Bidrag. Men da Stein havde lagt Sagen frem og flere andre anbefalet den, blev en Liste fremlagt. Øverst stod følgende: H. Stein 1000 Kr., V. Schousboe 1000 Kr., Mærket I. 10,000 Kr.!! Min brave Onkel kom hurtig betydeligt højere op, end han havde tænkt. Aftenens Resultat blev 46,000 Kr.

Nu fulgte Opraab i Bladene til Menigheden i By og paa Land, og ved Udgangen af 1880 havde man 120,000 Kr. Nu var man ikke længere bange for at overtage Byggegrunden. Et Byggeudvalg blev nedsat, Arkitekt *L. H. Knudsen* overtog Arbejdet, og 6. April 1881 kunde man nedlægge Grundstenen paa festlig Vis. Den første Sten muredes af Fru Frimodt paa hendes afdøde Mands Vegne. Dagen sluttede med Festgudstjeneste i Trinitatis Kirke, hvor Præsterne Paulli og Schepelern talte. Ad forskellige Veje fik man de endnu manglende Penge, og Arbejdet skred saa godt, at *Huset kunde indvies 26. September 1882.*

HUSET INDVIES

Det blev en Festdag! Kongen og Dronningen var til Stede, Biskop Martensen og en Mængde Præster. Den smukt dekorerede Festsal, — som af nogle oprindelig var tænkt at skulle være hvid og

Jakob Paulli.

nøgen paa ægte puritansk Vis og af Sparsommelighed, — fremtraadte i sine lette, lyse Farver og »straalede i et Lyshav«, saa godt som hine Tidens Gasblus kunde præstere dette Hav. — »Lovsynger Herren, den mægtige Konge med Ære«, var den første Salme, og Pastor *Steins* skønne Veltalenhed fyldte Rummet med en vægtig Indvielsestale, der gjorde et dybt Indtryk. Pastor *Jakob Paulli* havde skrevet et Par smukke Sange. I den første hedder det:

Lad det Hus, vi her har bygget,
af dit Kors staa overskygget
som et Lys paa Alfarvej;
vidne for de travle Slægter
om, at Livets Herre mægter
det, som Verden mægter ej.

Dem, som misted Haabets Anker,
dem, hvis Sjæl fik bange Tanker,
dem, hvis Livsbaad løb paa Grund,
dem, der længes, dem, der sørge,
skal *Bethesda* spørge:
»Syge, vil du vorde sund?«

Den anden Sang, som blev sunget paany i 1915 ved Missionens Halvhundredaars-Fest, var en Bøn, der kan gentages til enhver Tid:

Saa send os ikke ud alene,
men del med os de trange Kaar,
og følg os, naar blandt Tjørn og Stene
vi søger det fortabte Faar;
og løft det fundne, træt og saaret,
at det kan blive hjemad baaret.

— Dette Vers illustreredes dengang godt af det høje Vægmaleri paa Bagvæggen til venstre for Talerstolen: Hyrden med Faaret paa sin Arm! Dette Billede ligesom dets Pendant paa højre Side: Kristoforus med Barnet paa sine Skuldre, har jo senere maattet vige Pladsen for Blochs dejlige Maleri: »Den syge ved Bethesda Dam«. Unægteligt kommer dette bedre til sin Ret heroppe i Festsalen end paa sin oprindelige Plads nede i mellemste Etage, i »Billedsalen«. Men gamle Bethesda-Venner glemmer ikke, hvad de to gamle Væg-billeder har sagt til os mangan god Gang.

Paulli's Sang fortsætter i tre Vers med Bønnen:
Følg med os, — baade naar vi byder dem ved
Gærderne ind til Kongesønnens Fest, — naar vi
kaster Garnet ud til Dræt, — naar vi røgter Ran-
ken i Vingaarden, — og slutter saaledes:

Da sker igen det samme Under
som i *Bethesdas* Buegang,
og midt i Døgnets travle Stunder
skal juble højt i Salmesang
en Tak fra mange tusind Munde
til Jesus, som *har gjort os sunde*.

Men det bedste ved Højtiden hin Septemberdag
var dog den store Skare af aktive Arbejdere og
trofaste Venner, — høje og lave. For ikke at næv-
ne det allerbedste: at Herrens Herlighed fyldte
Huset! — Næste Dag fortsattes Festen, idet man
tre Gange (paa en Søgnedag!) indbød til offentligt
Møde med to Talere hver Gang. Kl. 10 talte Dr.
Volf og Dr. Skat Rørdam, Kl. 2 V. Schousboe og
Vilh. Beck, Kl. 6 J. Paulli og G. Schepelern. Godt
var det og hyggeligt virkede det, at *Landmissio-*
nens Formand var med. Skønt V. Beck baade den-
gang og siden saa med nogen Kritik og Tvivl paa
et og andet i den københavnske Mission, navnlig i
dens Bestyrelses Sammensætning, har han dog
mangen Gang sagt ud af sit store, varme Hjerte
et ærligt og oprigtigt: Gud velsigne Indre Mission
i København!

*

DE UNGES INDTOG

Den 1. Oktober begyndte saa Arbejdet over hele Linien. I de tre sidste Maaneder af dette første Aar var Festsalen i Brug ikke mindre end — 52 Gange; og i de nærmest følgende fire Aar gennemsnitlig 140 Gange. De mindre Sale selvfølgelig endnu hyppigere; der var en stadig Stigning: 950 — 1000 — 1400 — 1465. Hvem kan opregne alle de Foreninger og Virksomheder, som i Aarenes Løb fik Husrum og Hjemsted under Bethesdas Tag.

K. F. U. M. holdt straks sit Indtog i »Billedsalen«, og blev der i 18 lange Aar, indtil Foreningen endelig fik eget Tag over Hovedet i den røde Borg i Gothersgade (Septbr. 1900). Selv i sin (i 1915) forandrede og forskønnede Skikkelse vækker »Billedsalen« mange dyrebare Minder hos ældre Medlemmer om rige Tirsdagsmøder, — dengang som nu Bibel møder og derfor Foreningslivets Pulsslag. Her kunde man i hine ældgamle Dage iagttage en Mærkværdighed. Naar Aftenens Taler havde endt sit Foredrag, og den undertiden paa følgende Forhandling var endt, holdt man naturligvis en Pause — for at røre Benene, dyrke Passiaren, stifte nye Bekendtskaber o. s. v. *Da tændtes Cigarerne!* Jeg har en Mistanke om, at Formanden, den joviale Garnisonspræst, ikke var den sidste dertil. Ikke en Smule hjalp det, da selveste *George Williams*, Stifteren af den første K.F.U.M. (London 1844) besøgte den københavnske Forening og talte i »Billedsalen« (August 1888). Sagnet melder, at Cigarerne fremkaldte en kritisk Bemærkning af ham: »Hvis det var Skaberens Me-

ning, at hans Skabninger skulde dyrke Tobaksrygningen saa ivrigt, da havde han sikkert indrømmet et Rør øverst i Hovedet paa os.« — Først langt hen i Halvfemserne kom der et drakonisk Forbud fra den høje Missionsbestyrelse: I Bethesda ryges der aldrig! Men da var Garnisonspræsten forlængst vel anbragt paa sin Bispestol i Aalborg.

Forbudet overholdes naturligvis altid. Endog af Københavns *Præsteskab!*? Ogsaa dette holdt sit Indtog straks i 1882 — i den lille Sidesal (Salen C.), som jo nu efterhaanden har faaet Sofaer og Vægprydelser og dermed et hyggeligt Dagligstuepræg. I de senere Aar har den faaet Navneforandring: *Konventssalen*. Men naar de høje og velærværdige Herrer har endt deres mere eller mindre lærde Forhandlinger, gaar de ind i »Billedsalen« for at nyde Smørrebrød og Te. Men *naturligvis* aldrig Cigarer! *Aldrig!!!?*

Søndag Aften blev »Billedsalen« anvendt til de saakaldte *Tjenestepigemøder*. Man søgte at give dem en opbyggelig og underholdende Aften Kl. 6 —10, beregnet paa voksne unge Kvinder. Flokken fra Østergade 38 voksede nu fra 100 til 150. Pastor *Steen* havde Overtilsynet og skaffede en Taler (Præst eller Kandidat); Underholdningen og Serveringen besørgedes af nogle Diakonisser og Fru *Wendrich*, — indtil K. F. U. K. meldte sig til Tjeneste i 1893.

For ganske unge Piger blev der i den lille Sal ved Siden af holdt »*Bibelklasse*«, Datidens Form for Ungdomsarbejde blandt den nykonfirmerede Ungdom, navnlig den, der var udgaaet fra Søndagsskolen. Her sad den utrættelige Kommunelæ-

rerinde *Anna Sørensen* med sine unge Piger rundt om det lange Bord. Hvor kunde hun tale ildnende til dem! Men ogsaa kærligt. Efter en Kop Te fik de Oplæsning og til Slut Andagt. Af saadanne Bibelklasser for unge Piger fandtes der elleve i 1891 rundt om i Byen; og otte for Drengene. K. F. U. M. fik først i 1885 sin »Ungdomsafdeling« i Gang for de 14—17aarige. Og K. F. U. K. eksisterede slet ikke endnu!

*

ANDRE MØDER

Nederste Etage blev ogsaa snart godt optaget. Her holdt *Kristelig Sangforening* (stiftet 1878) sine Øvelser hver Uge. En anden Aften var der »Møde for *Handelskoner*«, d. v. s. saadanne Koner, som drev Handel enten i fast Stade under aaben Himmel eller gik omkring for at falbyde deres Varer. Ogsaa de fik Guds Ord og Oplæsning — samt en Kop Te. Et andet vellykket Forsøg gjorde man med de saakaldte *Konemøder*: man samlede Mødre fra fattige Hjem og gav dem — foruden aandelig Paavirkning og Underholdning — en Haandsrækning til at reparere deres Tøj, især deres Børns. En Opmuntring til Orden og Renlighed. — Disse to Slags Møder blev senere slaaet sammen til de velbekendte »Møder for enligt stillede Kvinder«, der fortsattes gennem mange Aar. Derimod var det ikke praktisk at samle *Fabriksarbejdersker* i Bethesda. Med dem gik det bedre i Jægergade 10 (midt i et Fabrikskvarter), indtil »Marthahjem«

met« i Brohusgade i 1886 aabnede sig for dem. Men *Droskekuskene* (dengang ialt kun 500) indbød man til en hyggelig Aften — med Hustruer. Et lille Varsel om den senere Chaufførmission.

Ogsaa *Kristelig Broderforening* flyttede ind i Bethesda med sine Onsdagsmøder; og Kredsen voksede derved.

Og for *Soldater* kom der et Arbejde i Gang. Sennepskornet blev lagt oppe i Husbetjent Niels Hansens Værelse paa 1. Sal: en lille Flok af troende Soldater kom sammen om Guds Ord Søndag Eftermiddag Kl. 3. Det udviklede sig til et »Soldatersamfund«, stiftet Foraaret 1883 med Husfaderen Ole Christensen som Formand og Anders Larsen (senere Missionær i Indien) som Sekretær. Senere fik Soldatermøderne Lokale i Salen E. i nederste Etage, og i 1888 kom Arbejdet ind under K. F. U. M.s Vinger.

Vækkende Forsamlinger for alle og enhver blev der drevet stærkt paa i de første Aar. Navnlig af de to berømte »Gaardmissionærer«, som fra 1882 kom i Missionens Tjeneste, *Clausen* og *Wright*. I Modsætning til de mange Bymissionærer, som siden hen blev antagne, beholdt disse to prægtige Pionerer, der først begyndte at prædike i Gaardene, deres oprindelige Navn som en særlig Udmærkelse. I Bethedas Festsal holdt de to stadig deres »Forsamlinger«. Det samme gjorde forøvrigt Pastor *Jul. Steen*, som i de Aar (1882—85) var en Slags Sekretær, men endnu ikke havde Navn deraf. Ligesaa den elskelige og utrolig nidkære Pastor *Joh. Levinsen* ved de Classenske Boliger, — han, der skrev Sangen »Mig blegned alle Roser«.

Men Festsalen anvendtes ogsaa til *Foredrag*. Der var stadig Bibellæsninger af Præsterne *Schepelern*, *Paulli* og *Chr. Sorensen*. Og Pastor *Schousboe* holdt »kateketiske Foredrag«. Men ogsaa Universitetsprofessorerne gik der Bud efter: kirkehistoriske Foredrag af Prof. (senere Biskop) *Fr. Nielsen* og apologetiske af Prof. *Henrik Scharling*. Navnlig de sidste var der god Brug for dengang. Det var jo Brandesianismens gyldne Tid. Med Brask og Bram forkyndte Fritænkerne, at Kristendommen kunde kun virke fordummende. Nu paaviste Professor Scharling for sine Tilhørere, at f. Eks. Darwinismen var aldeles ufarlig for Kristentroen. Fra den Aften husker jeg en Mand, som gik ned ad Bethesdas Trapper med den Ytring, at »ovenpaa dette kunde man alligevel sætte Foden mere fast i Jorden end før«. — Ogsaa den gamle, lærde Dr. theol. *Kalkar*, som havde taget Afsked som Præst, men endnu var rask og rørig, holdt Foredrag om »Guds Riges Udvikling i det gamle Testamente«.

Flere af Byens Menighedsforeninger lejede sig nu ind i Bethesda. Pastor Schepelern kom med Trinitatis, der nu havde faaet Navn efter Sognet; Pastor Chr. Møller med St. Pauls og Pastor P. Krag med St. Jakobs.

*

ET PAR TRO TJENERE

I et Hus maa der holdes god Orden. Og i et Mis- sionshus maa der ofte serveres. Dertil udkrævedes i Bethesda efterhaanden et fast Personale. Hus- fader var i de første Aar som sagt Ole Christen- sen. Men den egentlige Skytsaad blev *Niels Han- sen*, et Pragteksemplar, tro som Guld. Det Skuds- maal fik han af alle, ikke mindst af Bestyrelsens Tilsynsmand med Huset, Kaptajn (senere Oberst) Chr. Keyper. Skat Rørdam havde været hans Præst hjemme paa Næstvedegnen; derfor var han en sikker Mand i Helligaandskirken ved R.s Guds- tjenester — i venstre Sidegang foroven, altid staa- ende op under Prædikenen.

En anden uforglemmelig Skikkelse fra Firserne var Lederen af Bethedas Boghandel. Den havde i de første Aar sit Lokale i Stue-*E*tagen til højre. Der residerede den fornøjelige *Chr. Christiansen*. En mærkelig Mand! Hvor kunde han spøge med os unge, naar vi kom for at hente Børneblade til Søndagsskole eller blot for at faa en lun Passiar. Hans friske Latter glemmer man aldrig. Hans gla- de Smil glæder man sig til at se igen derhjemme. Men de, der havde set dybere i ham, vidste, at der laa dyb Alvor bagved. Han havde paa egen Haand læst og studeret meget trods et svagt Helbred; var inde baade i Naturvidenskab, Teologi og Filo-*s*ofi. Navnlig havde han drukket dybt af S. Kier- kegaard. Efter hans tidlige Bortgang i 1889 (han blev kun 41 Aar) blev der vidnet ved hans Kiste — af H. Ussing —, at han havde et Kendskab til S. K.s Skrifter, som »næppe blev overgaaet af no-

gen anden nulevende«. Men tillige var han en forunderlig ydmyg Kristen, en af de stille i Landet, ren af Hjertet. For de forskelligste Mennesker var han en Ven og Hjælper i Nød. Han elskede Missionen, dens Hus og Gerning, især dens Boghandel. Ganske vist kunde det virke en Smule ejendommeligt at høre ham forsikre, at det allerbedste var, om der i et Aarstid eller to ikke blev holdt et eneste Møde! Men det var kun et stærkt Udtryk for, at det gjaldt for os alle at *leve Kristus* fremfor at tale saa meget om ham. Ligesaa gjorde han som Boghandler en ret pudsig Figur, naar han i sin store Redelighed og personlige Omhu for sine Kunder kunde sige, at *den Bog* skulde de virkelig ikke købe, for den duede ikke — og den næste heller ikke — og den næste ligesaa! Han undte os det saa godt. Der blev tomt i Bethesda efter ham.

Bestyrelsesværelset i Bethesda havde jeg nær glemmt — Centrum i Centralen. Om Væggene dér kunde tale! De kunde fortælle om vigtige Raadslagninger og Beslutninger, om Troens Mod overfor nye Fremstød, om mangan velsignet Bedestund. Men naturligvis ogsaa om mangt et Misgreb og megen Synd. Om mangan Holmgang, hvor Udvalg og Komiteer var oppe i Ordstrid baade om Kejsersens Skæg og vort eget lille Jeg. Midt under alt dette stod *Frimodts* hvide Marmorbuste derinde. Hans ædle Træk virkede manende og revsende. Over ham og hans Færd var der noget storsindet; han fortabte sig ikke i det smaatskaarne. Gid noget af *hans Aand* altid maa hvile over Bethesda!

*

BØRNEBESØG

Det allerfornøjeligste Syn, der var at se i Bethesda hint Efteraar 1882, var de mange *Børn*, som kom mylrende. Tre Gange hver Søndag: Kl. 1, Kl. 1¼ og Kl. 2. Alle 5 Sale tog de i Besiddelse; Sang af Barnestemmer baade oppe og nede. Oppe i Festsalen mødte Drengene fra de lærde Skoler. Den fortræffelige Børneven Pastor *Christen Møller* ved St. Paulskirken havde i fem Aar samlet dem i Salen paa Østergade Nr. 38, hvor Indre Mission hidtil havde haft sit Lokale. Flere teologiske Kandidater havde hjulpet ham, bl. a. Henry Ussing og Enrique With. Pastor Møller var en Mester i at tale til Børn. For Resten ogsaa i at skrive for Børn. Han var den første herhjemme, der udgav nogle smaa Taler (med tilhørende »Historier«) under Titelen: »Fra Børnegudstjenesten«. Senere gav han os en hel Aargang Prækener for Børn. — Nu da han i Bethesda fik bedre Plads til sine smaa »Latinere«, kunde han ogsaa indbyde *Pigerne* fra de højere Skoler. Hurtig steg Børneantallet fra c. 100 til 4 à 500 (under tiden 700!). Som Navnet »Børnegudstjeneste« antyder, holdt man sig her saa nøje som muligt til Kirkegudstjenestens Former, dog afpasset efter Børnenes Standpunkt. Unge Mænd og Piger hjalp med at holde Orden. I en Aarrække holdt Pastor Møller trolig ud i denne stærkt paaskønnede Gerning, indtil han i 1891 flyttede paa Landet. Han endte jo som Biskop i Aalborg.

I mellemste Etage rykkede »9de Afdeling« ind i begge Salene. Denne Søndagsskole kom fra

Suhmsgades Kommuneskole i Trinitatis Sogn. Den havde godt Rygstød i Pastor *Schepelern* og hans Menighedsforening; fra denne rekruteredes Personalet. Orgelet spillede af Pastorinde Louise Schepelern, som desuden havde sin »Klasse« af store Piger. Med Liv og Sjæl holdt hun Skansen i en Aarrække trods et skrøbeligt Helbred.

I nederste Etage — at kalde den »Kælderen« var strengt forbudt af Missionsbestyrelsen — holdt »10de Afdeling« sit Indtog. Den, der skriver disse Linier, havde den Ære og Glæde at være Forstander dér i tre Aar. Vi kom fra Nørregade 41, hvor det v. Westenske Institut, ogsaa kaldet Bohrs Skole, i et Par Aar havde undt os et Par Klasseværelser. Efter Flytningen fik vi i Løbet af nogle Månedes Begge Sale fulde af Børn — ligesom vore Venner ovenover os. Det var lykkelige Arbejdsaar.

*

DE FØRSTE SØNDAGSSKOLER

Denne Virksomhed var i Begyndelsen af Firserne i stærk Fremvækst. Det var en rig Grødetid; derom er alle enige, som havde den Lykke at være med. Det var jo i 1875, at Fru *Therese Keyper* havde sat Sagen i Værk. I England havde hun lært den at kende ved Selvsyn. Efter sin Hjemkomst talte hun med sin gode Ven Pastor *Frimodt* derom. Han tilskyndede hende til at tage fat, og sammen med fire andre Damer aabnede hun den 10. Oktober Indre Missions første Søndagsskole — i de

Classenske Boliger paa Frederiksberg. Det skal dog ikke glemmes, at uafhængig af Indre Mission havde Skolemanden Aksel V. Jakobsen allerede i 1869 aabnet sin første Søndagsskole. Selv var han et S. S. Barn fra den allerførste S. S. i København,

Therese Keyper.

som holdtes 1845—48 i Dronning Caroline Amalies Asyl i Store Kongensgade af Præsten *P. O. Boisen*, Svigerson af *N. F. S. Grundtvig*. I 1875 stod *A. V. Jakobsen* med ikke mindre end 10 Afdelinger rundt om i Byen; og takket være hans mange Rejser ude i Landet var Sagen begyndt paa 50 Steder i Danmark.

Men da nu Indre Mission tog fat, kom der snart ny Fart i Tingene. Baade Lægfolk og unge Teologer meldte sig til Tjeneste. Nogle af os var sikkert

altfor grønne. Men det laa i Luften, at man skulde med. Ivrige Kammerater, som var komne i Gang, vinkede ad en, ja pressede! Jeg kender en Student, der kom med, da han endnu gik i sit 19. Aar. Han takker Gud, at det ikke gik galt. Den Smule Tro, der var i en, kunde man jo let have snakket bort! — En af de ivrigste unge Teologer var Kandidat *H. Ussing*. Han var Fyr og Flamme, da han i Sommeren 1880 kom hjem fra England, hvor han havde repræsenteret de københavnske Søndagsskoler ved en stor international Fest i London, Søndagsskolernes *Hundredaarsfest*. Derovre havde S. S. Vugge jo staaet — i Fabriksbyen Gloucester, hvor den uforglemmelige Lægmand, *Robert Raikes* tog fat d. 27. Juni 1780. Ussing medbragte 20 Pund Sterling til et i Dagens Anledning stiftet Søndagsskolefond, — en beskeden Tak til den engelske S. S. Union, som flere Gange i de første Aar havde ydet os herhjemme ikke blot aandelig Tilskyndelse, men ogsaa økonomisk Hjælp. Jubilæet fejredes ogsaa i København. Ved en festlig Børnegudstjeneste i St. Stefanskirken talte Præsterne Dr. *Volf* og *Paulli* til de 1300 Børn, som havde fyldt Kirken »indtil den mindste Krog«. Men det bedste var dog et offentligt Møde for Sagen i Arbejderforeningens Sal ved Nørrevold d. 21. Oktober 1880. Pastor *Harald Stein*, Missionens Formand, indledede, og Pastor *V. Schousboe* sluttede. Men Hovedtaleren var Kandidat *Ussing*: »Søndagsskolen for 100 Aar siden og nu«. Der var gaaet Ild i ham derovre; og Gnisterne fløj os om Ørene, da han manede os alle til at tage meget bedre fat. Tydelig husker jeg hans sidste Ord: »Mange siger, at jeg er bleven

engelsk gal derovre. Men ét véd jeg, at er jeg ble-
ven gal, da vil jeg ønske til Gud, at hvert Menne-
ske, som hører mig her i Aften, maa blive lige saa
gal, som jeg er.«

H. Ussing (som ung).

Søndagsskolefolket udgjorde sikkert Flertallet i den glade Arbejderflok paa Bethedas Indvielsesdag. Vi kom fra alle Byens Kanter, c. 200 fra de 15 Søndagsskoler, som Indre Mission dengang havde — i Gymnastiksale, Skolestuer, Asyler, eller hvor man nu kunde faa Lov at samles med de smaa.

*

BEGEJSTRING FOR S. S.

Det er vist vanskeligt i vor Tid at forestille sig den Ungdomsbegejstring, der var over Arbejdet i denne første Foraarstid. Nu til Dags er det jo K. F. U. M. og K. F. U. K., der mest samler Interessen om sig, baade Menighedens og Publikums. Ogsaa med Hensyn til, hvad disse Foreninger udretter for store Børn — i deres *Yngsteafdelinger*, hvor Spøg og Alvor gaar Haand i Haand. Ogsaa *Spejderbevægelsen* nyder jo stor Popularitet. Den er velfortjent; thi utvivlsomt har den en egen Evne til at appellere til noget godt hos store Drengene og Piger. Ikke blot Aandsnærværelse, Raskhed og praktisk Sans, men ogsaa Mod og Trofasthed og andre gode Dyder. Og naar *Frivilligt Drengesforbund* kommer truttende, og de hvide Bluser lyser op i Gadebilledet, da drejer mange Hoveder sig efter dem: »Det er dog godt, at der bliver gjort noget for Ungdommen nu til Dags.« Vi gamle Søndagsskole-Folk indrømmer naturligvis ogsaa, at disse tre Foreninger sikkert har bedre Greb paa at fængsle de *større* Børn og holde dem fast, navnlig Drengene. Men vi gør os jo alligevel vore Tanker ved Siden af. Søndagsskolen vil være en *Bibelskole* — foruden at give Børnene en Andagst-time. Mon dog ikke dens Indflydelse paa Barne-sindet er den mest dybtgaaende netop af denne Grund? Forudsat altsaa, at det lykkes at holde Barnet fast indtil Konfirmationsalderen.

Men for 50 Aar siden var S. S. ganske ene om denne Opgave: at byde Børn en Smule Søndags-højtid med Sang, Bøn og barnlig Tale. Og da Sagen

var helt ny iblandt os, ejede den noget af Ungdommens Trylleri. Ialfald drog den os unge. Mange af dem, der dengang gik med, har i Tidernes Løb kunnet fejre Jubilæum som Søndagsskole- Arbejdere. Baade 25, 40, enkelte endog 50 Aar!! Der var altsaa dengang et andet Præg over S. S.-Kredsen end nu: mere Ungdom. I September 1884 under den evangeliske Alliances store Verdenskonference i København havde vi fint Besøg en Fredag Aften efter »Forklaringsmødet« i Bethedas Billedsal: en Del S. S.-Notabiliteter og Veteraner fra forskellige Lande. Sekretæren for den engelske S. S. Union, som jo har hele Kloden til sin Arbejds- mark, *Mr. Fountain Hartley* holdt Foredrag med Tolk. I den paafølgende Forhandling talte bl. a. den høje, statelige Grev *Andreas Bernstorff* fra Berlin, Overkammerherre hos gamle Kejser Wilhelm. Han begyndte med en spøgende Bemærkning om, at selv om han ikke i Forvejen havde vidst, hvem vor Forsamling bestod af, vilde han straks have *kunnet se paa os*, at vi var S. S. Folk! Hvorfor mon? Der maa have været »noget vist« over os. Maaske noget af dette: Opslaaet Bibel over hele Linien! Papir og Blyant parat! Lyttende Modtagelighed! Og mon saa ikke tillige: Et vist Præg af Ungdom og Friskhed?

*

FORKLARINGSMØDER

Hvor havde vi det hyggeligt, ja festligt ved de »fælles Forklaringsmøder« i Billedsalen hver anden Fredag! *Fælles*, fordi vi da samledes fra hele Byen. Hver anden Gang blev Søndagsteksten jo gennemgaaet *privat* — hver S. S. for sig — i Regelen i et Hjem, der gæstfrit lukkede sig op. Ogsaa dette havde sin særlige Charme: Her var det lettere at faa Tungen paa Gled, naar det kun var vor egen Forstander og ikke en Præst, der var Leder. Og her kunde Venskabet dyrkes, det hellige Venskab, frugtbart især mellem »læg og lærd«. Her kunde Arbejderflokkene, der mødtes hver Søndag, vokse sig sammen til en S. S.-Familie; — især hvis der vankede en Kop Te bagefter! Og til Nød kunde en enkelt Forlovelse indledes her. Det var jo da ikke det værste Sted at finde sin Livsledsager. Adskillige Præstefolk kan tale med herom. Men det maatte jo nødvendig indtræffe saa hyppigt, at S. S. fik Navn af en »Forlovelsesanstalt«.

Men tilbage til de fælles Fredagsmøder i Bethesda. Her skiftedes Missionsbestyrelsens Præster til at udlægge Teksten og lede Samtalen derom: S. S. Udvalgets Formand, Pastor Schousboe; desuden Stein, Paulli, Krag, Schepelern samt Christen Møller. Hver af dem havde jo sin Maade at gøre det paa. Og vi unge forstod nok at gøre Forskel og kritisere dem sønder og sammen, naar vi bagefter var paa egen Haand med hverandre. Man siger jo, at værre Kritikere har man ikke som Præst end — teologiske Kandidater! Selvfølgelig *næstefter* dito Studenter!! Rimeligt nok; thi en Kandidat

maa jo dog af og til vove sig frem. Studenten derimod har næsten aldrig været i Ilden. Han har frit Slag og — slaar med Myndighed!! Naar jeg mindes satirisk-godmodige Bemærkninger, som kunde falde fra vittige unge Teologer angaaende Søndags-skole-Præsterne, og saa tænker paa, at jeg selv siden (i Halvfemserne) som Præst kom til at staa paa samme udsatte Post ved disse Forklaringsmøder, da kan det nok løbe mig koldt ned ad Ryggen: Hvad er der mon ikke blevet sagt om dig selv! —

Henne paa Orgelbænken sad Fru Keyper. Hun blev senere Oberstinde. Men i S. S.-Verdenen bør hun alle Dage beholde sit gamle nom de guerre; slet og ret: Fru Keyper. I Begyndelsen af Firserne havde hun sin Glanstid, — indtil hun af Helbredshensyn maatte trække sig tilbage og efterhaanden gled helt ud — desværre! Hun blev højt bedaget, og var til det sidste klar i Aand og Tanke; dette beviste hun jo ved at fortælle gamle Minder i Okt. 1925 ved S. S.s 50 Aars Jubilæum. — Jeg ser hende paa omtalte Orgelbænk. Hun har ledet Sangen ved sit Spil. Nu har hun drejet sig om til os for at give sine Bidrag i Samtalen om Tekstens Behandling paa Søndag. Vægtige Bidrag; thi foruden et praktisk Greb paa at behandle Børn har hun en egen Evne til at grave dybt i Bibelordet og til at anvende det personlig paa os selv, saa det gaar os ind paa Livet. Til os unge Teologer har hun et godt Øje i dobbelt Forstand. Ofte en stor Tillid; maaske altfor stor. Men ogsaa Kritik, i bedste Forstand overlegen. Engang siger hun: »I Teologer vil nu altid helst tage Teksten i *Fortid*; vi Lægfolk vil have den i *Nutid*.« Hun mener naturligvis, at vi

er tilbøjelige til at dvæle altfor meget ved, hvad der blev sagt *dengang* til *den Tids* Mennesker ved *den* Lejlighed og i *den* Situation. Lægfolk ønsker derimod at faa noget at vide om, hvad Herren har at sige gennem dette Bibelord *nu* — *idag* — til *mig* — i *min* øjeblikkelige Situation.

Ofte blev Fru Keyper sekunderet — dygtigt og djærvt — af sin trofaste Veninde, den højtbehandlede Frøken *Anna Sørensen*. Allerede i 1882 ledede hun i fire Aar Fru K.s Søndagsskole under hendes Sygdom og derefter til sin Død (1909) en stor S. S. paa »Marthahjemmet« paa Nørrebro. Som Kommunalærerinde paa Kapelvej huskes hun af mange; især i Religionstimerne fik Børnene et dybt Indtryk af hendes stærke Personlighed. Men navnlig som Stifter og Leder af *Marthahjemmet* i Nordvestkvarteret, det gamle »Rhabarberkvarter«, har hun rejst sig et Minde i mange fattige Hjerter ved at lindre timelig og aandelig Nød. — Ogsaa blandt Søndagsskolens Venner bør hendes Navn huskes. Lille af Vækst var hun, men der var noget storlaaet ved hende. Hun lynede af Energi og hellig Troskraft. Skarp kunde hun være, ja hensynsløs. Især i yngre Aar, altsaa i den Tid, som her skildres. Paa mange gjorde hun maaske et mindre sympatetisk Indtryk ved Forklaringsmøderne. Men der var Guld i hende, og hvor blev hun forvandlet i Guds Skole! Jeg kendte hende ret godt i de unge Dage. Da jeg efter 10 Aars Fraværelse vendte tilbage til København og kom med i hendes hyggelige og interessante »Mandagskreds« paa Marthahjemmet, hvor maatte jeg sande, at den store Mester havde arbejdet paa hende; »lutret Sølv« med

Flid«. Og hun selv havde gjort sig Flid! Hun blev kun 54 Aar. Da var hun udslidt. Men »da var Hans Gerning alt sket«.

*

SØNDAGSSKOLE=ANSIGTER

Hvor var der mange prægtige Arbejdere i S. S. dengang! En Række kære Ansigter dukker frem i Mindet. Mange af dem har nu set *Hans* Ansigt! — De bedste for os Teologer var de modne og bibel= stærke Lægfolk. Hvor var det sundt for en vigtig Student at træffe en Lægmand, der paa egen Haand havde erhvervet sig en Bibelkundskab, der ofte satte en i Knæ trods al Universitetsvisdommen. F. Eks. den elskelige *Conrad Bangert*, Medstifter og senere Formand i K. F. U. M. Den Mand var med allevegne, hvor det gjaldt Guds Rige. I Søndags= skole=Udvalget sad han som Repræsentant for Bi= belklasserne. Mens hans egne Børn var smaa, sad han Søndag Aften som Leder af en saadan Bibel= klasse. Eller den stilfærdige *A. Axelsen*, senere Klokker; eller den livlige Fabrikant *J. E. Nyrop* fra Krag's Menighed, senere Forstander i — 39 Aar! For ikke at tale om den uforfærdede Kæmpe, Gaardmissionær *R. B. Clausen*, der i høj Grad var Børneven. Altid Lommerne fulde af Børneblade og derfor altid S. S. bugnende fuld af Børn! At holde Disciplin var ikke hans stærkeste Side, men Børnene hang ved ham. Clausen er jo skildret saa tit. Ellers kunde han nok fortjene nærmere Om= tale — ligesom hans Ven og Arbejdsfælle *Vilh. Wright*, ogsaa en Børneven af Rang og selvfølgelig

ivrig Søndagsskole-Mand. Den unge Mediciner *P. D. Koch* var den eneste Akademiker udenfor Teologerne. Som Tordenskjold havde vi kun den ene Mand! Men han græd ikke! Efter 20 Aars aktiv Tjeneste om Søndagen avancerede han jo i 1890 til Formand for S. S.-Udvalget og ved 25 Aars Jubilæet i 1900 til R. af Dbg. — just paa denne hæderlige Konto. I næsten 40 Aar har han siddet i Udvalget; nu som Æresmedlem.

Af Kvinder maa jeg nævne Frøken *Johanne Zeuthen*, en af Veteranerne fra 1875, Søster til Provsten i Fredericia; Fru *Camilla Blom*, et virksomt Udvalgsmedlem; Diakonisse *Ellen Sass*, en stille, stærk Personlighed; og ikke mindst den hvidhaarede Frøken *Betty Clausen*, som med sin fine Forstaaelse og ægte Dannelse siden (som Tilsynshavende) blev en stærk aandelig Støtte for mange S. S.-Lærerinder.

Og saa de mange Teologer, store og smaa! Mænd, der senere kom i Bispeskrud: C. Wegener, G. Koch, H. Ostenfeld, Th. Schiøler; — eller fik Doktorhat og Fløjelsmave: Dr. theol. F. C. Kraurup, Joh. Jacobsen, Edv. Lehmann, L. P. Larsen. Og mange andre, der kun fik almindelig Kjole: Friis-Hansen, H. Lützhöft, E. With, J. Beyer, E. Darre, A. Kløvborg, P. Bartholdy, M. K. Mogensen osv. Og *siden* mange, mange flere. Hundreder af Præster har jo tjent deres Sporer i københavnske Søndagsskoler.

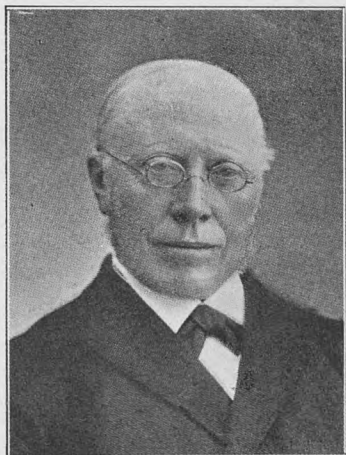
Mangt et lønligt Kildespring har vi der. Det er os ofte en Glæde at lade Tanken gaa tilbage dertil. Thi hvad aandeligt Udbytte angaar, da fik vi langt mere, end vi gav.

PROFESSOREN SOM MISSIONSVEN

Blandt de Ansigter, som man med Glæde og Tak mindes fra »Bethesda«s første Dage, dukker — vistnok for de fleste — Professor *P. Madsens* frem som et af de kæreste. Smukt var det Ansigt jo egentlig ikke. Og dog — ejede det ikke en vis Skønhed? Enhver, der kom i nærmere Berøring med denne ædle Personlighed maatte snart opdage, at ud af disse Træk lyste der Godhed og Mildhed. Noget redeligt og helt ud ægte.

Da Indre Mission i København i 1879 mistede sin Formand ved Pastor Rud. Frimodts tidlige Død, vilde man gerne have friske Kræfter ind i Bestyrelsen. Den nye Formand, Pastor Harald Stein, opfordrede Præsterne G. Schepelern og Jak. Paulli til at indtræde — samt Prof. P. Madsen. Med Glæde sagde han Ja. Fra Barnsben var han fortrølig med Livet i de gudelige Forsamlinger i Vestjylland. Han var jo Gaardmandssøn fra Holstebroegnen. Moderen var en troende Kvinde. »Det hører til mine tidlige Barndomsindtryk« — sagde han i 1894 i et Foredrag om Salmedigteren Brorson —, »at jeg saa min Moder gaa ind i sit Kammer og synge af Brorsons Salmer; og det hører til mine første Ungdomsminder, at de samme Salmer blev sungne i Forsamlingerne, og at man fornam, hvorledes Hjerterne bævede i inderlig Forstaaelse med Salmistens Ord.« Han blev tidlig en afgjort Kristen. En 2 Aars Studierejse i Kandidataarene afsluttede han med Besøg i Kornthal (i Württemberg) og Wupperdalen (i Rhinprovinsen) for at sætte sig ind i det ejendommelige Menig-

hedsliv og Missionsarbejde dér. Hjemkommen skriver han til nogle tyske Studiefæller, med hvem han havde levet i fortroligt Venskab i et Aarstid, om at »forene Lægmandsfromhed og teologisk Forskeraand! I disse to Ejendommeligheder haaber

P. Madsen.

og beder vi vel alle, at vi maa vokse.« — *Lægmandsfromhed!* Hvor betegnende for ham! Da han i 1879 disputerede for den teologiske Doktorgrad, handlede hans Afhandling om »de Kristnes aandelige Præstedømme«.

Han fik nu straks Sæde i Indre Missions *Søndagsskoleudvalg*. Det blev af stor Betydning, at den lærde Professor vilde være med her og støtte Sagen med sin dengang stærkt voksende Autoritet. Naturligvis ikke med til at tale til Børnene,

det egnede han sig ikke til. Men med Liv og Sjæl var han med i Ledelsen i 11 Aar; 1886—90 endogsaa som Udvalgets Formand. For at dygtiggøre Søndagsskolernes Personale holdt han i flere Aar (1880—82) nogle maanedlige Bibelsamtaler efter »Forklaringsmødet« i Bethesda. Dette begyndte dengang altid Kl. 6. Efter en Tépavse tog Professorens fat og delte ud af sin Rigdom — til Opbyggelse lige saa vel som til Oplysning. I den paafølgende Samtale var han den taalmodige Leder, der gerne tog imod vore Besyv og altid fik dem forvandlet til Guldkorn! Desværre var Tilslutningen ikke saa god. Intet Under, at den stærkt optagne Professor trak sig tilbage for at bruge sin Tid bedre.

Med sædvanlig Grundighed tog han Del i Udvalgets Arbejde, f. Eks. Tekstlistens Udarbejdelse. I Begyndelsen af Firserne havde den endnu ikke faaet sin faste Form. Man famlede sig frem for at finde de mest passende Tekster; Søndags-Evangeliene egner sig jo ikke altid for Børn. Det var et brydsomt Arbejde, der vendte tilbage hvert Aar. I Tekst-Komiteen var Professoren naturligvis med. Og han gjorde sig gældende dér. Det fik Udvalgets Sekretær engang at føle, en Kandidat, som jeg kender ret grundig. Han havde haft en Del med Forarbejdet at gøre; og lige da Listen gik i Trykken, tillod han sig at ombytte et »Bibelsprog« med et andet, der »passede bedre« — i den uforgribelige Formening, at han dog var mere sagkyndig her end Udvalgets to ældre Teologer, der aldrig i deres Levedage havde ledet en Søndagsskole. Men ak, det skulde han aldrig have gjort! Madsens Fal-

keøje opdagede hurtigt Rettelsen. Han skrev en skarp Billet til Formanden (Schepelern): »Naar du og jeg er naaet til Enighed om noget, har ingen i Verden Lov til at ændre noget deri.« Synderen maatte op til Formanden og fik Besked om at gøre Professoren sin bedste Undskyldning. Han gjorde det med stor Ruelse over sin Egenraadighed, og fik naturligvis den elskværdigste Modtagelse. Men — sligt gjorde man aldrig mere!

I den Grad var Madsen med i alle Enkeltheder. Tro i det mindste! Det kendtes ogsaa, naar han om Søndagen var ude »paa Inspektion«. Han havde paataget sig at aflægge Besøg af og til i Søndagsskolerne for at undersøge, hvilken Føde de smaa fik af Forstanderen og »Lærerne«. (Damerne havde deres eget Tilsyn, Frk. Betty Clausen). Vi rystede naturligvis lidt, naar Professoren pludselig dukkede op i Lokalet og lyttende gik fra Klasse til Klasse (d. e. Gruppe). Ikke alle vidste, hvor mild og overbærende han i Virkeligheden var. — Mangen Søndag Eftermiddag, som ellers kunde være tilbragt paa anden Maade, ofrede han i Aarenes Løb paa dette Arbejde, som havde hans store Kærlighed. — — —

DEN EVANGELISKE ALLIANCE

1884

FORBEREDELSE

I Dagene 1.—7. Sept. 1884 vajede Dannebrog over Bethesda til Ære for en sjælden Forsamling af troende Mænd og Kvinder, som gæstede København. Den *evangeliske Alliance* holdt sit (ottende) internationale Stævne 8 Dage i Træk, — et Forsøg paa at vise Alverden, at alle Kristne alligevel var ét trods alle Forskelligheder i Sprog og Tankesæt. Det blev en herlig Festuge, som endnu straalere i Mindets Glans for dem, der havde den Glæde at være med.

Nu til Dags glæder vi os over de nyere Enhedsbestræbelser, der under Førerskab af de øverste Kirkeledere samler alle Slags Kristne til Forhandling og opbyggeligt Samvær i flere Uger (Stockholm 1925, Lausanne 1927) for ikke at tale om praktisk Raadslagning om ydre Mission (Edinburgh 1910, Jerusalem 1928). Sligt var utænkeligt for 50 Aar siden. Kun evangelisk Alliance, stiftet i London 1846, afholdt med nogle Aars Mellemrum sine store internationale Sammenkomster til megen Glæde for mange — i London 1851, Paris 1855, Berlin 1857, Genève 1861, Amsterdam 1867, New York 1873, Basel 1879. I det sidste Møde deltog den danske Pastor emer., Dr. theol. & phil.

Chr. H. Kalkar — trods sine 77 Aar. En lærd, missionskyndig Mand, Israelit af Fødsel, døbt i 20 Aars Alderen; bag det rolige Ydre brændte den jødiske Ild. Han modtog stærke Indtryk i Basel, og da der blev Tale om at afholde næste Møde i

Chr. H. Kalkar.

Norden, var han straks rede til at stille sig i Spidsen for Indbyderne.

Alliancens Bestyrelse havde først henvendt sig til Sverige. Men den højere Gejstlighed der bad saa mindelig om at blive fri; man var bange for at give de mange svenske frireligiøse Vind i Sejlene. Og saa hos os var Betænelighederne mange, ikke mindst blandt de toneangivende københavnske Præster og de teologiske Professorer. En Mand som Professor *P. Madsen* gjorde sit yderste for at

forhindre det hele. Om hans og Dr. *Skat Rørdams* mislykkede Besøg hos Dr. Kalkar for at omstemme ham fortæller Pastor Steen meget morsomt i sit Levnet (1, 82). Da Alliancens Sekretær, Mr. Arnold fra London kom hertil i April 1884 for at faa Mødet planlagt, holdt alle Spidserne sig tilbage. Kun en lille Flok gav Møde i Brødremenighedens Sal i Stormgade. Modet stod ikke højt, men Provst *J. Vahl*, ogsaa en af vore faa missionskyndige, som i en Snes Aar havde søgt at holde den danske Menighed bekendt med Udlandets kirkelige Rørelser gennem sit Blad, »Almindelig Kirketidende«, skar med Kraft gennem alle Betæneligheder: »Om saa Dr. Kalkar og jeg skal blive ganske alene om at indbyde Alliancen til København, den skal hertil.«

En Komité blev dannet. Det hjalp godt, at *Vahl* fik sin gode Ven, *Vilh. Beck* med. Den vidhjertede Pastor *P. Krag* sagde med Glæde Ja og med ham en Skare Lægmand fra St. Jakobs Menighed: *A. Moltke*, *Joh. Hansen*, *H. Deichmann*, *Conrad Bangert*, *I. E. Nyrop*, *Vilh. Wright*, *J. Middelboe*. Modige Mænd, de fleste i 30 Aars Alderen, som ikke var bange for at gaa Kleresiet imod. Flg. yngre Præster gik dog med: *Chr. Sørensen*, *A. S. Poulsen* (siden Biskop i Viborg) og *J. Steen* samt Prof. *F. Buhl* og Lic. theol. *L. W. Schat Petersen*.

Næsten 2000 Deltagere meldte sig, deraf 1383 fra Danmark. Af de c. 600 Udlændinge var c. 250 fra Sverige. Derimod mærkeligt nok kun 31 fra Norge og 4 fra Finland. Fra Storbritannien og Irland mødte 120, fra Tyskland 87, fra Amerika 25. Frankrig sendte 14, Holland 18, Schweiz 15, Italien og Belgien 4, Grækenland 1 og Rusland 1. Al-

drig før havde vor Hovedstad set en saadan Forsamling af Kristne af forskellige Samfund, samlede for at opbygges ved Guds Ord og oplyses om Kristendommens Stilling rundt om i Landene.

*

MØDET AABNES

Overfor de mange tilrejsende viste Menigheden i København sig overordentlig gæstfri. Der udviklede sig snart et hjerteligt Forhold mellem Værter og Gæster. I Pavserne mellem Møderne kunde man hygge sig og gøre Bekendtskaber dels i Thuns Selskabslokaler i Linnésgade (nær Bethesda), dels i private Hjem. Lange Frokostborde stod dækkede her og der; mangt et godt Ord blev talt til Opbygelse, og det viste sig efterhaanden, at ogsaa en Del af de kritiske Præster i København blev draget med ind i det interessante og rige Samliv.

Selve Alliancens Møde aabnedes paa en særdeles festlig Maade Lørdag Aften d. 30. Aug. i Universitetets skønne, blomstersmykkede Festsal, hvor unge Teologer fungerede som Marchaller. Betagende var det, da »Vor Gud han er saa fast en Borg« blev istemt paa de mange forskellige Sprog. (Et Sanghefte, samlet af Pastor C. J. Tolstrup i Roskilde, med Salmer allevegne fra, næsten alle gengivne paa fire Sprog: Dansk, Tysk, Engelsk, Fransk, blev benyttet ved alle Møderne). Første Taler var Præsidenten, Dr. Kalkar. I en dyb og aandfuld Tale, oversat straks efter paa de Hovedsprog af Provst Vahl, Mødets Generalsekretær,

vidnede den nu 82aarige Mand om Kirkens Enhed lige fra Pinsedag i Jerusalem indtil den store, hvide Flok af alle Folkeslag. Han hilste de forskellige Nationer velkommen: vore nordiske Brødre, de »daadskraftige Briter« og deres Frænder fra Amerika, »Tankens Mænd« fra Tyskland osv. osv. »Et Velkommen ogsaa til de forskellige Kirkesamfund! Det, der binder os sammen, er noget langt større end det, der skiller os, Gud være lovet!« Efter at have karakteriseret de lutherske, de reformerte, Metodisterne og Herrnhuterne osv. sluttede han saaledes: »Alle I, som elsker Brødrene i sand Ydmyghed og i en oprigtig Længsel efter Kirkens Enhed, I skal nu bo med os under Kirkens Højeloft i Huset med de mange Boliger, rummeligt nok til at skænke Ly til alle ... Lad os nu holde fast ved Haabets urokkelige Bekendelse; thi Han er trofast, som gav Forjættelsen. Og lad os give Agt paa hverandre og opmuntre hverandre til Kærlighed og gode Gerninger.«

Nu tog en Række repræsentative Alliance-Levere fra de fremmede Lande Ordet for at takke for Velkomsten: Londons Lordmayor, en Præst fra New York, en Greve fra Berlin, en Oberst fra Bern, en Præst fra Paris, en Forstander fra Christiansfeld, en Professor fra Lund o. fl. Præsidenten og Generalsekretæren kappedes om i Korthed at besvare disse Hilsener — med Bistand af Pastor P. Krag og den reformerte Pastor Kraysenbühl, hvorefter den stemningsfulde Aabningshøjtidelighed sluttede med Bøn og Sang.

Næste Dag, Søndag, var der Lejlighed til at høre en Række af de fremmede Prædikanter — i Be-

thesda, St. Petri Kirke, den engelske og den reformerte Kirke, og Mandag Morgen begyndte Møderne i Bethesda (daglig Kl. 10, 2 og 8, ofte samtidig i Festsalen og Billedsalen). Ugens første Dage anvendtes væsentlig til Beretninger fra de forskellige Lande om den religiøse Tilstand. Provst Vahl lagde for med en fortræffelig Skildring af Forholdene i Danmark. Senere hen i Ugen fulgte en Række Foredrag om Kirkens Pligter overfor Tidens Nød (Indifferentisme, Drik, Usædelighed, Søndagsarbejde osv.) samt om Søndagsskoler, Traktat-Uddeling, Menighedens Offerpligt, Mission blandt Hedninger og Jøder o. a. Al gensidig Kritik og Polemik var naturligvis banlyst. Aftenmøderne var nærmest opbyggelige.

*

FREMRAGENDE GÆSTER

Man havde nu Lejlighed til at se og høre mange begavede og indflydelsesrige Kirkemænd, baade Teologer og Lægmænd, varme Venner af indre og ydre Mission; nogle af dem den Tids Foregangs mænd indenfor Guds Rige. Enkelte kendte vi i Forvejen, ialfald af Omtale. F. Eks. *George Williams* fra London, Stifteren af K. F. U. M. og Vækkelsesprædikanten Lord *Radstock* ogsaa fra London, virksom over næsten hele Europa (og Indien). Endogsaa i St. Petersburg havde han faaet Adgang til at forkynde Evangeliet i flere af Adelens Saloner. Ogsaa os havde han gæstet. Ligesaa Valdenserpræsten *Calvino* fra Norditalien. Fra Schweiz

mødte den 72aarige, men ungdomsfriske Professor *Fr. Godet* fra Neuchatel, en ualmindelig skøn Skikkelse. Hos os var han vel kendt fra sine bibelske Udlægninger (især Johannes Evangeliet og »Bibelske Studier«). Torsdag Form. frydede han os med et Foredrag om »Ny Testamentes guddommelige Autoritet«. Uforglemmelig var hans Sammenligning med en firstemmig Koral: Bas (Matthæus og Jakob), Alt (Markus og Peter), Sopran (Lukas og Paulus) og Tenor (Johannes og Aabenbaringen). — Blandt Tyskerne lagde man Mærke til en midaldrende kraftig Skikkelse med markerede Ansigtstræk, Professor *Theod. Christlieb* fra Bonn. Hans Foredrag om »den religiøse Ligegyldighed og Midlerne derimod« blev vistnok Mødets største Begivenhed. Han gjorde det saa grundigt, at den anden Indleder frafaldt Ordet. Christlieb var en ægte Missionsven; som Stifter af »Allgemeine Missions-Zeitschrift« (Ydre Mission) og af en Evangelistskole (Johannæum) stod han som en betydelig Kraft i vesttysk Kirkeliv. Det samme gjaldt Dr. *Fried. Fabri* fra Barmen, Leder af det rhinske Missions-selskab, ivrig for den nye tyske Kolonialpolitik. Han talte til os en Aften om »kristelig Enfold«. Baron *Jasper v. Oertzen* fra Hamburg, Formand for K. F. U. M. og Indre Mission i Holsten, og den statelige Grev *Andr. v. Bernstorff* fra Berlin, Overkammerherre hos Kejseren, men samtidig meget virksom baade i Søndagsskolen og K. F. U. M. var begge meget tiltalende. Den sidste var Ætling af vor Statsminister A. P. Bernstorff. — Vestfra, hinsides Nordsøen, var der jo mødt mange; ligesaa fra U. S. A. og Canada. Flere

af dem gav gode opbyggelige Bidrag om »Bøn-
 nens Kraft«, »kristeligt Hjemliv«. En Professor fra
 London holdt Foredrag om det sociale Spørgsmaal,
 — som dengang slet ikke var paa Dagsordenen
 herhjemme. En anden om »Videnskab og Aaben-
 baring«. Ogsaa paa anden Maade satte Englæn-
 derne deres Præg paa Mødet. En Aften, da Kon-
 gefamilien, ogsaa det græske Kongepar, var til
 Stede, blev Mødet ledet af en engelsk Lord. Han
 greb Lejligheden til at prise den højtelskede en-
 gelske Kronprinsesse Alexandra og hylde hendes
 tilstedeværende Forældre — under lydeligt Bifald
 fra Englænderne. De slog med deres Stokke i Gul-
 vet, hvad vi jo ikke var vant til i Bethesda —
 lige saa lidt som deres Tilraab til Taleren. Frelsens
 Hær, dengang endnu ukendt hos os, havde sendt
 en Oberst *Clibborn* fra London, som naturligvis
 vakte Opsigt ved sin Uniform. Ved et Møde, hvor
 Prof. *Oettli* fra Bern refererede om Schweiz og
 meget beklagede den ublide Medfart, Hæren havde
 faaet der, som en Krænkelse af Religionsfrihed,
 blev Obersten ligefrem bestormet af tyske Præster
 om at bevæge General Booth til at forskaane Tysk-
 land for en forestaaende Invasion. Selvfølgelig for-
 gæves.

Som Repræsentant for U. S. A. holdt Prof. *Shaff*
 fra New York et Aftenforedrag (paa Tysk) om
 Alliancens Princip og Formaal: at virkeliggøre
 Kirkens Enhed. Efter at have peget paa de mange
 Forskelle udbrød han med Varme: »Men naar nu
 Enheden alligevel eksisterer som den mest reelle
 og magtfulde Kendsgerning, hvorfor da ikke give
 den et synligt Udtryk? (warum sie nicht darstel-

len?). Samme Dags Morgen havde man været Vidne til en ejendommelig Scene: Op gennem Midtergangen kom en gammel Mand med livlige Bevægelser og et fint, sjælfuldt Ansigt. Lige ankommen fra Rejsen gaar han straks op imod Talerstolen. Saasnart Prof. Shaff faar Øje paa den nyankomne, iler han ham i Møde og giver ham i alles Paasyn — et Velkomstkys lige midt paa Munden! Det var Prof. F. Godet. Et smukt Syn at se de to hvidhaarede Kolleger og Venner glæde sig over Gensynet. Amerikaneren og Schweitzeren! Alliancen havde ført dem sammen — før og nu. »Warum sie nicht darstellen?«

Franskmændenes Nestor var den berømte Præst og Senator *Ed. Pressensé* fra Paris, Kirkehistoriker, Politiker og stærkt yndet Prædikant. Brødrene *Monod* var begge blandt Mødets Talere; Jean M., Professor i Dogmatik i Montauban, og Theodore M., Præst i Paris. Den sidste prædikede i den reformerte Kirke i Gothersgade, hvor hans Farfader havde været Præst i Begyndelsen af Aarhundredet, gift med en dansk Dame. — Stor Opsigt vakte Spaniens Repræsentant, den tyske Pastor *Fried. Fliedner*, der midt i meget vanskelige Omgivelser var Præst for en lovende, evangelisk Menighed i Madrid, Søn af Diakonisse-Sagens Fader, Th. Fliedner i Kaiserswerth. Hans Beretning var saa gribende, at der udenfor Programmet blev arrangeret et Ekstramøde for ham, hvortil der blev stærk Tilstrømning. Hans Arbejde er ført videre og udvidet af hans Søn og Sønnesøn; det støttes bl. a. af St. Andreas Menighed i København.

Fra Sverige mødte bl. a. Lektor *P. Waldenström*,

Stifter af »Svenska Missionsförbundet«, den største frikirkelige Bevægelse hinsides Sundet. Endnu en yngre Mand, som nylig havde taget sin Afsked som Præst; ved Alliancens Møde spillede han ingen Rolle. Fra Norge kom Stifteren af Sømandsmissionen *J. Storjohann*, der naturligvis talte sine Sømænds Sag ved Mødet. Af danske Talere optraadte (foruden Kalkar og Vahl) Professor *Henr. Scharling* om nordisk Præsteuddannelse, Pastor *J. Holck* fra Christianshavn om Sædelighedssagen og Diakonisse-Præsten *N. Dalhoff* om Maadeholdssagen. Desuden blev mange af Foredragene indledet med Bøn paa Dansk af forskellige.

*

I ROSKILDE

Mødets Glanspunkt var vel nok Udflugten til Roskilde Onsdag Efterm. Lige efter Ankomsten Kl. 3½ gik de 1000 Deltagere til Domkirken, hvor Organist *H. Matthison-Hansen* præluderede paa Orgelet, og Domprovst *L. Gude* i Spidsen for Byens fire Præster bød velkommen paa Byens Vegne og paa Tysk talte om »én Hjord og én Hyrde«. Atter sang man »Vor Gud han er saa fast en Borg« med mægtig Virkning under de høje Hvælvinger. Efter at Kirken var beset, gik man til Byens Anlæg, »Trægaarden«, hvor der serveredes Forfriskninger. Her afholdtes nu et ejendommeligt Møde i høj Septemberluft. Den utrættelige Dr. *Kalkar* dirigerede. Stiftamtmanden over Roskilde Amt,

Baron *Bille Brahe* bød velkommen (paa Dansk). Pastor *Pressensé* takkede for Besøget i Domkirken og pegede paa Korset som Kirkens eneste Grund. Paa ulasteligt Fransk talte Slotspræst *A. S. Poulsen* særlig til Franskmændene. Han mindede først om, at Ansgar var født i Frankrig; pri-ste dernæst de franske Huguenotters Martyrium, men sendte dog tillige en venlig Tanke til alle op-rigtige Katoliker, med hvem vi engang skulde sam-les i »de helliges evige Alliance«. Prof. *Jean Monod* takkede paa Franskmændenes Vegne og udtalte Haabet om, at ligesom Absalons lille Fiskerleje i Tidernes Løb var blevet til den prægtige Hoved-stad København, saaledes skulde den evangeliske Alliance, endnu lille og overset af de fleste, dog være en lille Begyndelse til Enhed i »den store Kristi Kirke, Guds Rige«. Pastor *Carl Tolstrup*, Andenpræst ved Domkirken, henvendte sig paa Engelsk til Englænderne og bad dem ud fra deres Ordsprog »mit Hus er min Fæstning« tage en Hil-sen med fra Roskilde til deres Hjem, til Hustruer og Børn med Ønsket om at mødes med dem en-gang i den evige Lovsang. Men Tyskerne —! De fik ingen særlig Hilsen som Nation! Forstaaeligt nok; 1864 laa jo kun 20 Aar tilbage. Alligevel tak-kede Grev *Bernstorff* kønt for al Venlighed imod dem. En Hollænder talte begejstret (paa Tysk) om Herren som vor Læge, og en Præst fra Stock-holm udtalte Haabet om, at de nordiske Folk og Kirker fra nu af maatte finde nærmere sammen.

Stemningen var efterhaanden bleven høj; og nu kunde den ildfulde Pastor *P. Krag* ikke tie længere. I varme Ord udtalte han (paa Dansk) sin og alles

Glæde over Samværet og pegede paa det rette Udbytte af disse Dage: en ny Missionsiver. Den rette Hjerternes Alliance er denne, at Kristus lever i os og fylder os med en ny Kærlighed til alle arme vantro Mennesker. Jo mere vi prædiker,

P. Krag.

kæmper, beder, driver Mission hjemme og ude, des mere bliver vi ét i Herren. — Mange af de gode Ord var blevet hilst med lydeligt Bifald, efterhaanden ogsaa af de mere nøgterne danske. Bag mig stod en værdig Stiftsprovst fra Jylland. Midt under Pastor Krag's Tale brød han ud i et kraftigt »Ja, Amen«! De engelske Brødres Begejstring havde smittet.

Nu begyndte Mørket at falde paa. Man vendte tilbage til den festlig oplyste Domkirke, hvor der

var Kirkekoncert. Kl. 9 førte Ekstratoget os tilbage til København efter en rig Dag, der sikkert havde gjort Enhedsfølelsen mere levende. Der var stiftet mange personlige Bekendtskaber, der i de fire følgende Dage blev til Hjertebaand. — —

Lørdag Aften fik Mødet sin Afslutning med hjertelige Taksigelser og Ønsker. Fra dansk Side fik denne Taknemlighed et særdeles smukt Udtryk gennem Aftenens Dirigent, Kammerherre C. *Lüttichau* fra Tjele, der bragte en særlig Tak til de Mænd, der havde sat igennem, at Mødet blev her i København. Efter at en engelsk Præst havde holdt Foredrag om at »døbes med Helligaanden«, gav Dr. *Kalkar* endnu et vægtigt Bidrag, en historisk Oversigt over, hvad Alliancen havde udrettet for at fremme Enighed og Religionsfrihed. Under stærkt Bifald fra Forsamlingen lod han Prof. Monod oplæse et fransk Brev fra vor afdøde Enkedronning Caroline Amalie til den spanske Dronning Isabella, hvori hun i sin Tid indtrængende havde paakaldt hendes Beskyttelse overfor nogle i Spanien fængslede Protestanter. — Religionsfrihed! Et af Alliancens oprindelige Formaal er jo at værne om dette uvurderlige Gode. Gang paa Gang er den traadt i Skranken derfor. Ogsaa denne Gang vedtoges det at protestere overfor Forbundsraadet i Schweiz i Anledning af Pøbeloptøjer i Genève (1882) og Regeringsforbud i Bern (1883) mod Frelsens Hær — og tillige paa Opfordring af Provst Vahl mod tyske Embedsmænds brutale Optræden overfor Cornelius Appels og L. B. Poulsens danske Frimenigheder i Nordslesvig.

Om Søndagen var der igen flere Gudstjenester

ved fremmede Prædikanter og i den reformerte Kirke en *Fælles-Altergang*, hvor man mødtes fra de forskellige Sider, ogsaa fra dansk. Og i mange Hjem blev der om Aftenen holdt hyggelige Afskeds-Sammenkomster.

*

UDBYTTET

Hvad blev saa Udbyttet for den danske Menighed? Sikkert ikke saa lidt.

Aabne Vinduer som aldrig før ud til den store Verden derude. Vi havde modtaget et stærkt Indtryk af, at ogsaa udenfor vor lille danske Andegaard og udenfor vor lutherske Kirke-Afdeling var der levende Kristendom, varm og stærk, ofte langt stærkere end hos os. Meget beklageligt var det, at kun faa af vore grundtvigske Brødre deltog i Mødet. Det betød et aandeligt Tab for hele den grundtvigske Retning, som jo ellers dengang endnu stod i sin Kraft. Forud for Mødet havde Alliances Bestyrelse modtaget en udførlig Henvendelse, underskrevet af 87 grundtvigske Præster, som ønskede at udtale, at den rette kristne Enhed kun er at finde ved at samles om de tre Troens Artikler (d. v. s. ikke om de 6 Punkter, som Alliances engelske Gren havde vedtaget i 1846 som fælles Grundlag). Et høfligt Svar indløb $\frac{1}{2}$ Aar efter; de fremmede havde naturligvis ikke nogen videre Indsigt i vore danske Retningsforskelle og den grundtvigske Dogmatik.

Enhedstanken havde vi faaet ind paa Livet i den Grad, at der ikke blot blev stiftet (Jan. 1885) en dansk Gren af Alliancen, men man fik Lyst og Mod til at samles til *nordiske Missionsmøder* (fra 1885 — Göteborg) og kristelige Studentermøder (fra 1887 — Hillerød), ja endogsaa indenfor den danske Kirke med dens tre Retninger til de betydningsfulde »Bethesda-Møder« (1886—99).

Fællesbønnens Betydning havde vi faaet Øjnene op for — ved de mange Bedemøder, som fandt Sted hist og her i Alliancedagene. Allerede i Januar 1885 blev der i »den almindelige Bedeuge«, som i mange Aar var blevet fejret i mange Lande paa Opfordring af Alliancen, gjort famlende Forsøg herhjemme baade privat og i Bethesda's Billedsal (under Ledelse af Pastor J. Steen). Og mange Aar varede det jo ikke, før Alliancens Program for Bedeugen blev kendt og anvendt ud over hele Danmark. — —

Jo, det var gode Dage i Sept. 1884. Ære være Mindet om de Mænd, der havde Frisind og Vidsyn til at føre Sagen igennem!

Og godt var det, at vi havde et saa fortræffeligt Mødested som — *Bethesda*.

Bethesda har nu staaet i 50 Aar. Og det staaer endnu — og bruges af Gud.

Rundt om i Byen har der rejst sig mange smaa Bethesda'er. Hver ny Kirke faar fra først af sit eget Menighedshus. Og alle de gamle Kirker har efterhaanden ogsaa faaet Menighedslokaler. Dette betyder, at hele vor By nu er forsynet med en Række Samlingssteder og Udgangspunkter for en lignende Missionsvirksomhed, som den, der i 1882 blev drevet ud fra Bethesda. Og dog er der stadig Brug for den store Central i Rømersgade, i de sidste Par Aar mere end i lange Tider.

For ganske faa Aar siden var de økonomiske Vanskeligheder saa store, at der for Alvor var Tale om, at Bethesda skulde nedlægges, sælges, forsvinde. Hvad var der saa blevet af det skønne Hus med de mange rige Minder? Biograf? eller hvad? Adskillige Røster hævdede sig for, at dette Hus nu havde gjort sin Gavn og haft sin Tid; nu kunde det godt undværes.

Men hvad skete? — Trofaste Venner gik i Bøn til Gud, mange Pengegaver strømmede ind fra Land og By; nye faste Bidragydere traadte til, saa at Gælden blev betydelig formindsket.

En Arv paa c. 70,000 Kr. satte Bestyrelsen i Stand til at foretage en længe tiltrængt Reparation (Centralvarme, Linoleum i alle Sale og Maling m. m.) Aarsregnskabet har nu Balance paa Grund af fordelagtig Udleje af Lokalerne i nederste Etage.

(Folk vil i vore Dage ikke længere gaa til Møde i en halvskummel Kælder!).

Dog — det bedst er en ny Tilstrømning til Bethesdas Møder; baade til Foredragsrækken i Aarets første Maaneder, til Missionsuger i større Stil med Vækkelsesmøder og en ny Slags Møder for søgende og spørgende med »Spørge-Aftener«, hvortil Deltagerne i Forvejen har indsendt skriftlige Spørgsmaal. Tre nye Bymissionærer er antagne i 1931. Torsdag Form. samles stadig vore 27 Missionærer til Raadslagning og Opmuntring ved Guds Ord og Fællesbøn. Fra Bethesda udgaar stadig det lille Søndagsblad (nu 110,000 Ekspl.) — samt Maanedssbladene »Liv og Lys« og »Nye Tider«. Og Sekretæren, Regnskabføreren og deres Hjælpere har stadig Hænderne fulde af Arbejde.

Altsaa: *Bethesdas Tid er ikke forbi*. Vort gamle Missionshus kan aldeles ikke undværes. I 50 Aar har »Herrens Øjne været aabne over dette Sted«. Alle dets Venner har al Grund til at takke og prise Ham derfor — og bede om ny Velsignelse for kommende Dage.